

Nyár a külvárosban

A lapok április végétől hirdették az akciót, amelyet külön kormánybiztos irányított. Az eredeti tervek szerint 20–30 ezer 6–12 éves gyerek 6 hetes nyaralásáról lett volna szó, végül 10 ezer budapesti és 5000 Budapest környéki gyerek kiutazását szervezték meg. A kiválasztás részben a gyermekkórházak javaslatai, részben a napisajtóban meghirdetett helyeken és időpontokban történt jelentkezés alapján különböző polgári jótékonyági és szociáldemokrata szervezetek közreműködésével zajlott. Több turnusban július elejétől akarták indítani Abbáziába (Opatija) és a környező üdülőhelyekre a különvonatokat, azonban – noha megelőzően szervezés ürügyén tucatjával töltöttek tisztviselők heteket a színhelyeken – csak július 20-án kelhetett útra az első csoport. Hatalmas felhajtás volt az indulásnál: katonazenekar játszott a Himnuszt, pufogtak a frázisok. A folytatás már kevésbé volt derűs: Fiumében (Rijeka) senki sem várta a gyerekeket – végül nagy nehezen sikerült őket hajón az üdülőhelyre szállítani. Ellátásukról alig-alig gondoskodtak – utoljára Kaposváron kaptak meleg ételt, majd egy napi utazás után egy darab kenyérral kellett beérniük. Napokig tartott, amíg a megfelelő elhelyezést megoldották és hiába juttattak elegendő mennyiségű élelmiszerjegyet a gyerekek ellátásával megbízott konyhákra, ezeknek fedezete nem volt. Az utolsó két hétre – nem utolsósorban a nyomorúságos körülményekről a sajtóból értesült felháborodott szülők nyomására – konszolidálódott a helyzet. Az első csoportokkal kiutazott 1300 gyerek augusztus 29-én érkezett haza. További csoportokat ekkor már – arra hivatkozva, hogy a gyerekeket ellátó személyzet munkájára a harctéren van szükség – nem indítottak. Az első csoportban utazott a 13 éves József Attila. Szabolcsi Miklósnak az ő fiatal éveit feldolgozó monográfiájából (Fiatal életek indulója. Bp. 1963.) ismerjük e „nyaralás” történetét. A radikális és szociáldemokrata sajtó legjobb tollú munkatársai – így Jászi Oszkár, Somogyi Béla, Kunfi Zsigmond – elemezték a történeteket, cáfolva azokat a híreszteléseket, amelyek szerint elsősorban a horvát lakosság ellenséges magatartása okozta a kudarcot. Sokkal inkább arról volt szó, hogy – a nemzetiségi problémára oly érzékeny Jászi Oszkár találó megfogalmazásában – „a magyar indolencia [érzéketlen közöny] és osztrák bürokrata copf jogosulatlan magánérdekkel párosulva” vezetett a balsikerhez.

P.

Olcsó fotográfus dobozokkal készültek az alábbi felvételek. Fényképezéshez még nem szokott kezek kattintották a masinát, a fény-árnyékviszonyok figyelembevételére még nem iskolázott szemek nézték ki a helyszínt a felvételekhez a családtagokról, barátokról. A társadalmi méretűvé szélesedő fotózás emlékei ezek. A középosztálybeliek szabadidő-töltésének már az első világháború után természetes velejárója a családi ünnepek vagy kirándulások, túrák megörökítése, s a filmet azután a Bu-

dapesten és a kisvárosokban, sőt községekben is mind nagyobb számmal megjelenő kis fényképész műhelyekben hívadják elő, nagyíttatják. Csak a harmincas években jutnak el az első olcsó géptípusok a műveltebb, szakmunkás rétegekhez, a magukat a városi kultúrában már otthon érző, jobbára már nem elsőgenerációs fiatal munkásokhoz. A gép kezelése még egyszerű; alig kell – és lehet – a fényerőséget, expozíciós időt állítani. Az elkészült, jellegzetesen csipkézett szélűre vágott felvételek saját kézzel készített fotó-

E SZÁMUNK SZERZŐI

BURUCS KORNÉLIA egyetemi hallgató (ELTE BTK); **F. DÓZSA KATALIN** muzeológus (Magyar Nemzeti Múzeum); **HALÁSZ IMRE** levéltáros (Zala megyei Levéltár); **KANYAR JÓZSEF** ny. levéltárigazgató (Somogy megyei Levéltár); **KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI ERZSÉBET** muzeológus (Közlekedési Múzeum); **NÉMETH GYÖRGY** egyetemi tanársegéd (ELTE BTK); **PETERCSÁK TIVADAR** muzeológus (Dobó István Múzeum, Eger); **PALOVICS LAJOS** muzeológus (Budapesti Történelmi Múzeum); **PÓK ATTILA** tudományos munkatárs (MTA TTI); **PÓTÓ JÁNOS** (História szerk.); **RÁZSÓ GYULA** tudományos főmunkatárs (Hadtörténelmi Múzeum); **VÖRÖS KÁROLY** tudományos főmunkatárs (MTA TTI)

Rövidítések: ELTE BTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; MTA TTI = Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet

albumba, vagy véletlenül a családhoz került, szebb zsinórral összekötött dobozkába kerülnek megőrzésre: emlékként a majdani öregkor számára.

Régóta ismert nehézsége a történettudománynak a társadalom alsóbb

rétegeinek megközelítése. A kismembek – legyenek azok munkások, parasztok, kistisztviselők – a családban történt elhalálozás után nem viszik a megmaradt családi leveleket a kéziratárakba, levéltárakba. S ahogy a tömeges méretű, többnyire az iskolákban megtanult levelezési formulák után készült szerelmes, baráti, családi írások személyes emlékei maradnak a leszármazóknak, ugyanígy „csak” a gyermekek, unokák részére hátrahagyott ereklyék a sárga-barna tónusú elmosódott körvonalú fényképek. Tanúsítói is, hogy a nagymamára, nagyapára, bácsikákra mennyire hasonlítanak az éppen újonnan születettek. Megjegyezzük a ruházat, a divat maitól eltérő voltát, s hogy nagyapáink milyen peckesen állnak a még „nagy dolognak” számító lencse előtt, de miért is jutna eszünkbe, hogy ezek a képek, az üdvözlőlapok szokványos sorai mind-mind értékes emlékei egy korszak társadalmi közkultúrájának. Dehogy gondolunk arra, hogy az

immáron tévé- vagy rádióműsorokból is megismert diplomáciai tárgyalások jegyzőkönyvei, miniszterek és egyéb „főemberek” levelezései, a róluk készített professzionista fotófelvételek közé valók lennének az elhaltak után a család tagjainak szétosztott régi „kacatok”. Így azután a történetkutató, aki figyelmét mind szenvedélyesebben fordítja az „alullévők” kultúrája felé, nem talál közvetlen, e társadalmi rétegek kezeitől származó emlékeket, hogy forrásként használja azokat...

Az alábbiakban „magángyűjteményekből” – milyen nagyképűség így nevezni a családi kommersz szekrények iratoknak, jótállási céduláknak, különböző vénységnek fenntartott kis rekeszeit – kértünk néhány felvételt nyaralásokról, szabadságos napokról. Tömegével kallódó, de az új szemléletű történetírásnak elsődleges forrásanyagai lehetnek ezek...

G.

